

KÜLTÜREL GÜVENLİK

Dr. Şükriye Gökçe Gezer
Bilgi Üniversitesi
gokce.gezer@bilgi.edu.tr

ÖZET

Güvenlik çalışmalarındaki genişleme ve derinleşme sürecinin bir parçası olarak kültür kavramı kimlik güvenliği ile bağlantılı olarak literatüre girmişse de kimlik güvenliğinden bağımsız olarak kültürel varlıkların güvenliği referans nesnesi olarak yeterince araştırılmamıştır. Öte yandan kültürlere yönelik tehditlerin veya tehdit algılarının gittikçe artması ve çeşitlenmesi kültürel güvenliğin kavramsal olarak da tartışılması ihtiyacını doğurmuştur. Son yıllarda özellikle terör gruplarının kültürel varlıklara yönelik saldırıları tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu çalışmada güvenlik yazınında kültürün yeri farklı yaklaşımlar doğrultusunda irdelenmektedir.

Güvenlik
çalışmalarında
kimlik odaklı
yaklaşımların
ivme
kazanmasıyla
ulusların,
toplumların
ve/veya
toplulukların
kültürlerinin
güvenlik
gündemindeki
yeri de gittikçe
artan bir ilgi
konusu haline
gelmiştir.

Kültür kavramı, güvenlik çalışmalarında çoğu zaman güvenlik gündeminde bir alt unsur olarak irdelenmiştir. Bu da kültürün, çalışmaların yöneldiği konulara bağlı olarak çok farklı açılardan ele alınmasına neden olmuştur. Kültür, güvenlik yazınındaki öncül kullanımlarda “güvenlik kültürü” şeklinde yazına girmiş ve özellikle ülkelerin güvenlik kimliklerinin oluşması alanındaki çalışmalarda önemli bir yer kazanmıştır (Krause, 1999; Aydın & Ereker, 2014; Kirchner & Sperling, 2010). Özellikle 2. Dünya Savaşının ardından, ülkelerin farklı davranış şekillerinin nedenlerini merkezine alan güvenlik yazınının ürettiği bir terim olan güvenlik kültürü, devletlerin güvenlik politikalarının ya da uluslararası alanda güvenlik odaklı politikalarının ulusal kültürün bir yansıması olarak ortaya çıktığı savının genel başlığı olarak değerlendirilebilir (Burgess, 2009). Öte yandan, güvenlik çalışmalarında kimlik odaklı yaklaşımların ivme kazanmasıyla ulusların, toplumların ve/veya toplulukların kültürlerinin güvenlik gündemindeki yeri de gittikçe artan bir ilgi konusu haline gelmiştir. Bu çalışmada güvenlik kültüründen farklı olarak, kültürün güvenlik gündemi içerisindeki yeri, bir diğer ifadeyle, kültürel güvenlik irdelenmektedir.

Güvenliğe sosyolojik yaklaşımlar bağlamında kültürü güvenliğin gündemine getiren Kopenhag Okulu, kültürü, kendi başına bir başlık olarak ele almamaktadır. İlk örneklerde, bireylerin farklı analiz düzeylerinde devletlerin güvenlik algısı içerisinde önem atfedilen bir unsur olarak güvenlik gündemine girişi tanımlanırken (Buzan, 1983), daha sonra gelişen güvenliğin sektörel analizi üzerine çalışmalarda bireyle toplumsal güvenliğin parçası olarak ele alınmıştır (Buzan vd. 1998). Bu yaklaşım kültürün alan içerisindeki kapsamlı ele alınışının da temelini oluşturur.

Toplumsal güvenlik tanımlamalarına paralel olarak kültürel güvenlik, farklı ölçek ve nitelikteki toplulukların kimliklerini ifade etme ve yeniden üretme mekanizmalarına yönelik mevcut ya da potansiyel tehditler karşısında korunması olarak tanımlanabilir (Mandacı & Özerim, 2013; Nemeth, 2007; Tehranian, 2004). Bu mekanizmalar kimliğin simgesel olarak ifade edilebileceği bütün araçları kapsar. Bu çalışmalarda ortaya konulan kültürel güvenlik tanımlamaları ve irdelenen gündemler kültürün karmaşık yapısını da göz önüne sermektedir.

Fakat yine de kültürel güvensizlikler günümüzde göz ardı edilemeyecek bir konu haline gelmiştir. Bu karmaşıklığı gidermek adına Tehranian kültürel güvenliğin güvensizlikler üzerinden, ya da bir diğer ifadeyle, kültürlere yönelik tehditlerin güvenliğin gündeminde nasıl yer aldığı ile daha iyi

**Kültürel
güvenlik, farklı
ölçek ve
nitelikteki
toplulukların
kimliklerini ifade
etme ve yeniden
üretme
mekanizmalarına
yönelik mevcut
ya da potansiyel
tehditler
karşısında
korunması
olarak
tanımlanabilir.**

tanımlanabileceğini savunmuştur (2004: 4). Bu yaklaşımla, toplumların kültürlerine yönelik tehditlerden ve tehdit edilen kültürel unsurlardan yola çıkarak bir kültürel güvenlik çerçevesi çizmek mümkündür.

Kültürel güvenliğin dinamiklerini kültürlerin somut ve soyut ifade ediliş şekillerini göz önünde bulundurarak ele almak da mümkündür. Güvenlik yazınında bu konudaki çalışmalara bakarak kültürlere yönelik tehditler iki temel kategoride değerlendirilebilir. Birinci ve daha yoğunlukta olan yaklaşım kültürün soyut temellerine yönelik tehditlere odaklanmaktadır. Bu yönüyle kültürel güvenlik gündemi kültürlerin yeniden üretilme araçlarına yönelik tehditlerden oluşmaktadır ve kimlik güvenliği ile bağlantılı şekilde incelenmektedir. Bu kapsamda, en öncül haliyle kültürel güvenliğe yönelik tehditleri, milliyetçiliğin doğuşu ile birlikte devletlerin kültürel homojenleştirme stratejilerinin sonucu olarak kültürel çeşitliğin tek bir milli kimlik çatısı altında bütünleştirilmesi örneklerinde görmekteyiz (Kymlicka, 2004: 145). Azınlık kimliklerinin üst kimlikler altında asimile edilmesi çoğunlukla farklı kültürel değerlerin yaşatılmasını engelleyici kısıtlamaları da beraberinde getirmiştir. Bugün birçok ülkede azınlık grupların kültürel haklarının gündemde olması ve bu konunun bir çatışma kaynağı olarak görülmesi, ulusal kimliklerin tarihsel oluşumundaki yapısal problemlere işaret etmektedir.

Kültürel güvenliğe tehdit algısı örneği olarak göçmen karşıtlığı tartışmalarını gösterebiliriz. Göçmen hareketliliğinin artması ile birlikte Avrupa’da gittikçe güçlenen sağ partilerin söylemlerinde milli kültüre yönelik tehdit ifadesi öne çıkmaktadır. Farklı kültürlerden yoğun göç alan ülkelerde göçmen karşıtlığının artmasındaki temel argüman göçmenlerin göç alan ülkelerin kültürel yapısına tehdit oluşturduğu yönündedir (Mandacı & Özerim, 2013). Toplumsal kimliğin bütüncül yapısı olduğu iddiası üzerinden, yukarıda da bahsedilen ulusal kimliğin homojen yapısını tehdit ettiği öne sürülen göçmenlere karşı bir söylem üretilmeye başlanmıştır. Bu söylem sadece parti propagandaları ile sınırlı kalmamış, toplumların belirli kesimleri tarafından da benimsenmiştir. Her ne kadar göçmenlerin meydana getirdiği iddia edilen kültürel güvensizlik ortamı somut tehditlerden öte algılardan beslense de kültürlerin korunması söylemleri güvenikleştirme sorununu ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu tür söylemler günümüzde sadece (aşırı) sağ partilerin propaganda malzemesi olmaktan çıkmış, farklı ideolojik yaklaşımları olan politik aktörler tarafından da benimsenmeye başlamıştır (Piser, 2019).

Göçmen karşıtlığı tartışmalarının daha önceki versiyonlarını aslında küreselleşme literatürü içerisinde de görebiliyoruz. Özellikle Fransa gibi milli kültürün korunması söyleminin kamusal alanda yoğun olarak üretildiği

Her ne kadar göçmenlerin meydana getirdiği iddia edilen kültürel güvensizlik ortamı somut tehditlerden öte algılardan beslense de kültürlerin korunması söylemleri güvenikleştirme sorununu ortaya çıkarmıştır.

ülkelerde küreselleşme ile ortaya çıkan ‘Amerikanlaşma’ karşıtlığı ve buna karşı önlem sayılacak politikalar üretilmesi de kültürel değerlerin güvenlik/güvensizlik ikilemindeki yerini teyit eder niteliktedir (Stephan, 2006). Bu bağlamda küreselleşmenin kültürler üzerindeki etkisi de bir tehdit unsuru olarak ele alınmaktadır.

Kültürel güvensizliğin gözlemlendiği durumlara ikinci yaklaşım olarak, kültürlerin somut araçlarla ifade edilmiş şekillerine yönelik tehditler ele alınabilir. Yukarıda ele alınan kültürel güvenlik yazınına bir eleştiri olarak da dile getirilebileceği üzere, kültürlerin farklı unsurları detaylı olarak incelenmediği için kavramsal tartışmalar da bu tür tehditlere değinilmemiştir. Öte yandan, genel olarak kültürel varlıklar toplumların kültürlerini yaşatma ve yeniden üretme pratiklerinde önemli yer tutar (Anderson, 1993). Bu alanda gündemde olan kültürel unsurlar olarak, toplumların kültürel mirası olarak tanımlanan tarihi eserler, antik kentler ve kutsal mekanlar gibi fiziksel varlığı toplumların kimliklerini sürdürmesinde önemli yer tutan öğeler ön plana çıkmaktadır. Bu tür varlıkların çatışma durumlarında farklı şekillerde hedef gösterilmesi/olması kültürlere yönelik tehditlere yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Aslında kültürel mirasın savaş durumlarında hedef haline gelmesi yeni bir olgu değildir. Bu alandaki yazının öncülerinden olan Erik Nemeth savaşlarda yağmalama ve tarihi eser kaçaklığı gibi pratiklerin antik dönemlerden beri savaşın merkezi bir unsuru olduğuna dikkat çekmektedir (2007). Özellikle savaşın yıkıcılığının şiddetli şekilde yaşandığı 2. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası örgütler bu konuyu hukuki bağlamda ele almaya başlamıştır. Bu alandaki ilk uluslararası girişim olarak kabul edilen 1954 Lahey Sözleşmesinin bir parçası olarak oluşturulan UNESCO’nun *Silahlı Çatışmalarda Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi* bu tür faaliyetlerin devletler tarafından gerçekleştirilmesini önleme amacı taşımaktadır (UNESCO, 1954). Çatışma durumlarında kültürel varlıkların korunması konusunda tarafların gerekli önlemleri almasını öngören bu belge detaylı olarak bu alandaki faaliyetleri tanımlamaktadır. Fakat özellikle Soğuk Savaş döneminde devlet dışı silahlı unsurların ve asimetrik savaşların giderek yükseldiği dönemlerde kültürel varlıkların korunması konusu gittikçe daha problemlili hale gelmiştir.

Son yıllarda IŞİD’in Suriye’deki Palmira Antik Kenti ile Musul’daki müzeler ve kütüphaneler gibi faaliyet gösterdiği bölgelerdeki birçok kültürel varlığa yönelik doğrudan saldırıları uluslararası kamuoyunda geniş yer bulmuş ve bölgede bulunan birçok azınlık topluluk için kutsal sayılan mekanların örgüt tarafından harap edilmesi ve tarihi eserlerin kaçakçılık yolu ile bölgeden

Özellikle Soğuk
Savaş
döneminde
devlet dışı silahlı
unsurların ve
asimetrik
savaşların
giderek
yükseldiği
dönemlerde
kültürel
varlıkların
korunması
konusu gittikçe
daha problemlili
hale gelmiştir.

çıkarılması birçok mecrada “kültürel temizlik” (*cultural cleansing*) olarak değerlendirilmiştir (Singer, 2015). Bu tür başka örneklere de rastlamak mümkündür. Örneğin 2001’de Taliban’ın Afganistan’ın Bamyana eyaletindeki Buda heykellerini yıkması önemli bir kültürel mirasın yok olmasına neden olmuştur. Benzer şekilde El Kaide bağlantılı *Jabhat Ansar al-Din* örgütü üyesi Ahmed el Faqi el Mehdi, 2012’de Mali’deki antik Timbuktu kentindeki anıtmezarların yıkılmasından sorumlu tutularak Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde savaş suçundan yargılanmış ve suçlu bulunmuştur. Bu olay, kültürel varlıklara yönelik saldırıların savaş suçu olarak nitelendirilerek, bir kişinin cezalandırıldığı ilk örnektir.

Bu tür örneklerin çoğalması kültürlerin önemli simgeleri sayılan ve kültürlerin yaşatılmasında merkezi rol oynayan somut kültürel varlıkları öngörülemez bir tehdit altına sokmaktadır. Her ne kadar uluslararası örgütler tarafından bu varlıkların korunmasına yönelik kapsamlı adımlar atılsa da devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen ve failinin belirlenmesi zor bu tür eylemlerin cezalandırılması için uluslararası hukuki sistem yetersiz kalabilmektedir.

Sonuç Yerine

Kültürel güvenlik, uluslararası güvenlik çalışmalarında henüz kimlik güvenliğinden bağımsız olarak geniş bir yer bulamamışsa da, dönüşen savaş ve çatışma dinamikleri göz önüne alındığında, kültürlerin farklı formlarda tehdit altında olması durumu kimliklerden ayrı bir çerçevede incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Kültürel güvenliğe yönelik tehditler sadece fiziksel şiddetle sınırlı kalmayıp, geri döndürülmesi mümkün olmayacak şekilde kültürel mirasları da hedef haline getirmiştir. Devletlerarası çatışmalarda kültürel tehditlerin önlenmesine yönelik uluslararası anlaşmaların ortaya koyduğu kurallar bu tür çatışma eylemlerinin devlet dışı aktörler tarafından artarak kullanılmasını önlemekte yeterli olamamaktadır. Bu da kültürel güvenliğe yönelik tehditlerin çeşitlenmesine neden olmaktadır. Bu çeşitliliğe ek olarak kültürel güvenliğin kendi başına bir güvenlik dinamiği olarak ele alındığı çalışmaların azlığı da bu alanda kavramsal bir çerçevenin ortaya çıkmasını engellemiştir. Farklı tehdit kaynaklarının kültürel güvenliğin gündemi olarak ele alınması kültür güvenliği yazınındaki kavramsal karmaşıklığı bir nebze giderecek araçlar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (1993). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londra: Verso.
- Aydın, M. ve F. Ereker (2014). “Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11 (43), ss. 127-156.
- Buzan, B., O. Wæver ve J. de Wilde (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Kirchner, E. J. ve J. Sperling (2010). *National Security Cultures: Patterns of Global Governance*. Londra: Routledge.
- Krause, Keith R (1999). *Culture And Security: Multilateralism, Arms Control And Security Building*. Londra: Frank Cass.
- Kymlicka, W. (2004). “Justice and Security in the Accommodation of Minority Nationalism”, Dieckhoff, A. (der.), *The Politics of Belonging: Nationalism, Liberalism and Pluralism*. NY: Lexington, ss. 127-54.
- Mandacı, N. ve G. Özerim (2013). “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10 (39), ss. 105-130.
- Nemeth, E. (2007). “Cultural Security: The Evolving Role of Art in International Security”, *Terrorism and Political Violence*, Cilt 19 (1), ss. 19-42.
- Piser, K. (2019). “The European Left’s Dangerous Anti-Immigrant Turn”, *The Nation*. <https://www.thenation.com/article/denmark-social-democrats-welfare-chauvinism/>
- Singer, G. G. (2015). “ISIS’s War on Cultural Heritage and Memory”, *UK Blue Shield*. http://ukblueshield.org.uk/wp-content/uploads/2015/06/Singer-Isis_Against_World_Heritage.pdf.
- Stephan, A. (der.), (2006). *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Tehrani, M. (2004). “Cultural Security and Global Governance: International Migration and Negotiations of Identity”, Friedman, J. ve S. Randeria (der.), *Worlds On The Move: Globalization, Migration, and Cultural Security*. Londra: I. B. Tauris, pp. 3-24.

UNESCO (1954) “Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme.” <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14270/silahli-bir-catisma-halinde-kultur-mallarinin-korunmasi-.html>.

INTERNET

National Geographic (2017). *Ancient Sites Damaged and Destroyed by ISIS*, <https://www.nationalgeographic.co.uk/history-and-civilisation/2017/11/ancient-sites-damaged-and-destroyed-isis>.

Al Jazeera (2018). *Islamaphobia Inc*.
<https://www.aljazeera.com/investigations/islamophobiainc/>.

BELGESEL

The Destruction of Memory (2016). Yönetmen: Tim Slade. ABD: Vast Productions.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association (ISA)* ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association (BPSA)* üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı (GP)*, *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı (TÜBAKOV)*, *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship (BSYRF)* projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.